

Trh a tržní mechanismus

Materiál byl vytvořen v rámci projektu
Nové výzvy, nové příležitosti, nová škola

*Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním
fondem a státním rozpočtem České republiky*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Trh

Trh je oblast (místo), kde se střetává nabídka (prodávající) a poptávka (kupující) a utvářejí se ceny. Na trhu dochází k výměně statků a služeb či výrobních faktorů mezi subjekty ekonomiky.

Subjekty ekonomiky

- **Domácnosti** - spotřebitelé; jejich cílem je co nejvíce uspokojit své potřeby. Vlastní výrobní faktory, které poskytují podnikům za odměnu (důchod). Tento důchod pak směřují za statky a služby, pomocí nichž uspokojují své potřeby.
- **Podniky** - zabývají se výrobou, obchodem, poskytováním služeb. Ve většině případů se snaží maximalizovat zisk. Výsledky své činnosti prodávají domácnostem, odměnou je pro ně zisk.
- **Stát** - specifický subjekt trhu, který vstupuje do ekonomiky s cílem ovlivnit ji pro veřejný prospěch. Stát vystupuje na trhu jednak jako domácnost (nakupuje pro svou a veřejnou potřebu), jednak jako podnik (vyrábí a prodává).
- **Zahraníční subjekty** - domácnosti, podniky a vlády, které vstupují do národní ekonomiky zvenčí. Ve svých vztazích překračují státní hranici.

Druhy trhů

Existuje velké množství trhů, které lze dělit podle různých hledisek.

1. Podle velikosti trhu

- **trh místní (regionální)** - trh malé geografické oblasti, např. města nebo okresu
- **trh národní** - trh na úrovni jednoho státního celku
- **trh světový (globální)** - vzniká propojením národních trhů

2. Podle množství směňovaného zboží

- **trh dílčí** - obchoduje se na něm pouze s jedním druhem zboží
- **trh agregátní** - je trhem veškerého zboží

3. Podle předmětu směny

- **trh výrobků a služeb** - trh spotřebních statků a trh kapitálových statků
- **trh výrobních faktorů** - trh práce, půdy, kapitálu
- **trh finanční** - trh peněžní, trh kapitálový, trh devizový; trh bankovní, trh cenných papírů

Poznámka.

Trh peněžní - obchoduje se na něm s peněžními prostředky se splatností do 1 roku (hotovost, krátkodobé úvěry, vklady na účtech, vklady na vkladních knížkách, krátkodobé cenné papíry)

Trh kapitálový - soustřeďuje se na peněžní prostředky se splatností nad 1 rok (termínované vklady, dlouhodobé bankovní úvěry, dlouhodobé cenné papíry)

Trh devizový - se soustřeďuje na valuty (bankovky a mince jiných států), devizy (pohledávky znející na cizí měnu), zlato

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Struktura trhu

Jednotlivé trhy se od sebe mohou lišit díky různým podmínkám → počet a velikost firem, druh nabízeného zboží, počet kupujících, snadný či nesnadný vstup na trh.

Důležitou roli na jednotlivých trzích hraje **konkurence**. Konkurence představuje boj subjektů, které přicházejí na trh o míru splnění vlastních cílů.

Subjekty přicházejí na trh s různými cíli. Plnění cíle jednoho subjektu obvykle omezuje ostatní subjekty nebo sťažuje plnění jejich cílů.

Formy konkurence

- **konkurence napříč trhem** - konkurenční boj mezi prodávajícími a kupujícími. První chtějí prodat za co nejvyšší cenu, druzí naopak usilují o dosažení co nejnižší ceny
- **konkurence na straně poptávky** - vzájemné soupeření kupujících o co nejlevnější nákup. Sílí v okamžiku nedostatku zboží, což vede k růstu ceny.
- **Konkurence na straně nabídky** - nejsilnější forma konkurence; podniky usilují o maximalizaci svého zisku, ale také o snížení vlivu jiných podniků, popřípadě se snaží jeden druhého vytlačit z trhu. Většina trhů je dnes přebytkových, což zostřuje konkurenci mezi nabízejícími.

Dělení konkurence

1. Podle metody konkurenčního boje

- **cenová** - nástrojem konkurenčního boje je snižování prodejní ceny
- **necenová** - využívá jiných nástrojů konkurenčního boje, než je snižování ceny. Např. zvyšování kvality produkce, poskytování doprovodných služeb a výhod, reklama apod.

2. Podle podmínek na trhu

- **dokonalá** - na trhu je mnoho výrobců, kteří nabízejí stejný výrobek. Je zcela volný vstup a výstup podniků z odvětví. Výrobci nemohou ovlivnit cenu produkce, zisk realizují prostřednictvím snižování výrobních nákladů. V praxi se nevyskytuje.
- **Nedokonalá** - která se dále člení podle počtu nabízejících na:
  - monopolní konkurence - velká skupina výrobců nabízí výrobky, které se od sebe vzájemně odlišují a mohou se tedy lišit i cenově. Zákazníci si vybírají, srovnávají kvalitu s cenou. Cenové rozdíly nejsou příliš velké, protože je volný vstup do odvětví a zákazník má možnost změnit prodávajícího.
  - oligopol - malý počet firem v odvětví, každá disponuje určitou silou. Podniky společně brání vstupu dalších firem do odvětví a uměle udržují nedostatek zboží, čímž jsou schopny prodávat za vyšší ceny.
  - monopol – jediný podnik v odvětví, který má plnou kontrolu nad prodejní cenou. Při rozhodování je omezen pouze poptávkou. V této situaci tržní mechanismy zcela selhávají, proto jsou monopolní trhy regulovány státem.

Tržní selhání

Tržní selhání nastává, pokud trh neplní všechny své funkce, není schopen vyřešit tři základní otázky (co, jak, pro koho).

Příčiny tržního selhání:

1. všechny formy nedokonalé konkurence
2. veřejné statky a služby
3. externality
4. nedokonalé informace - jedna strana ví více než druhá, je zvýhodněna

Veřejné statky a služby

- spotřeba statku někým, nemá vliv na to, jaké množství tohoto statku mohou spotřebovávat ostatní
- není možné (nebo extrémně nákladné) neplaticího spotřebitele vyloučit ze spotřeby statku

Externality - vedlejší účinky trhu na subjekty, které se daného tržního vztahu neúčastní, výroba nebo spotřeba jednoho subjektu způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům

- a) pozitivní externality - činnost jednoho subjektu přináší prospěch jinému subjektu a ten náklady s ním spojené nemusí hradit (např. přivedení infrastruktury, včely chované pro med opylují ovocné sady zemědělců apod.)
- b) negativní externality - činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému subjektu, které mu nejsou hrazeny a přitom z nich současně nezískává žádnou výhodu (např. poškozování životního prostředí podnikatelskou činností)

Tržní mechanismus

Vzájemný vztah mezi domácnostmi a firmami můžeme podrobněji objasnit na *schématu tržního mechanismu*:

